

Vilko Žiljak

4. OKO

GALERIJA M 23
ANTIKVARIJAT CRVENI PERISTIL
Zagreb, Vlaška 89/1
otvorenje 4. travnja 2023.

VILKO ŽILJAK – ČETVRTO OKO

Vilko Žiljak ustrajao je u svom mišljenju da visoka tehnologija mora biti i u službi umjetnika i umjetnosti, u području najveće slobode, kojom se razotkriva i ovladava umjetnom inteligencijom. Kako sakriti sliku u računalnoj grafici i umnožiti onaj perceptivni dualitet u dvije razine: u vidljivoj i skrivenoj slici. Ako je moguće infraredom štititi proizvode, zašto se ta zaštita ne bi proširila i na umjetnost, i zašto, uostalom, umjetnik ne bi dobio mogućnost skrivanja slike u slici, visokotehnološkom opcijom. Skrivena slika tako postaje novi izazov za umjetnikovu intimnost i tajne, za specijalne trenutke razotkrivanja, ili za osobne zaštitne znakove ili posebne posvete. U tom se skrivanju, napokon, razmišlja Vilko Žiljak, može naći mjesto za poeziju, aforizme, proteste i kletve. za pisma i tekstove, za sliku u slici, ili za sve ono što umjetnikova mašta može zamisliti. Uostalom već je pokrenuo niz sljedbenika koji se služe infrared-artom.

Herbert W. Franke pratio je u Zagrebu „Nove tendencije“ osnovane 1968., te sudjelovao na simpozijima, izložbama i u časopisu Bit International, u stvaranju klime u kojoj je dijalog sa strojem bio novi estetski izazov. Poznavajući radove i visoko cijeneći računalne grafike Vilka Žiljka, koje su se, objektivno rečeno, potpuno izdvajale od radova drugih autora koji su računalnim grafikama uglavno ostvarivali geometrijske efekte, uvrstio ga je u svoju zbirku koja je objavljena u nakladi Deutscher Kunstverlage pod naslovom „Ex Machina – rana kompjuterska grafika“ sa 16 računalnih grafika iz 1973. i 1976. s pet reprodukcija te jednom izdvojenom na cijeloj stranici u boji.

Vilko Žiljak bio je svjestan matematičke osnove svakog pokreta kao dio svemirske ritmičke harmonije. Svoj osjećaj za ritam i melodiju programirao je za kompjuter u slikovite oblike koji su se kao suvremena umjetnička novost 1973./1974. našle na emisijskim špicama Televizije Zagreb. Časopis Studio godine 1974. pod nazivom „Neobično u običnom – TV šare majstora“ reproducirao je te prve Vilkovske računalne grafike iz 1973. Istina je, međutim, bila drugačija. Računalo je tada bilo sporo, imalo je svega osam kilobajta i printeru koji je tanki papir povlačio s bočnim rupičastim perforacijama, trebala je cijela noć da isprinta jedan primjerak Vilkovog likovnog zadatka, koji nije mogao drugačije riješavati nego sa slovima i znakovima koje je imao na tipkovnici.

Kao svaki istinski kreator, tragao je za novim i drugačijim rješenjima i zadavao svom računalu nove programske zadatke, a ovaj je to vjerno odrađivao noću. Programirao je oble, organske oblike, komponirajući grafike koje će poput glazbe svojom apstrakcijom djelovati na osjetila: puninama, prazninama, oblinama, iskrivljenjima, linijama u kojima će se kao u džez glazbi prožimati fina melodija i dodatna improvizacija, koja će nastati kao dio slučaja, kao računalno-programska stohastika.

Kada se napokon pojavila boja kao sastavnica računala i printera Vilko Žiljak proširio je svoja likovna izražavanja u boju i animacijom prikazao stohastički proces, to jest video je interpretirao nastanak svojih kolor grafika na izložbi „Kompjuterska animacija“ u Galeriji Nova u Zagrebu 1980.

Računalna grafika Vilka Žiljka odaje originalan autorski pristup ne samo oblicima, bojom već i metodom ostvarenja grafika u komunikaciji s računalom. Daleko od neke mehaničke hladnoće. Komponirao ih je glazbenik i računalni grafičar, znanstvenik i umjetnik, temperamentno s puno emocija.

Kada se Vilko Žiljak ponovo upustio u novi ciklus grafika 2008. godine stvorio je oblikovno potpuno drugačije, nove i originalne grafike. Vilko Žiljak okomio se na pretjerani broj slovnih fontova, koja su se namnožila u računalima upravo na taj način, prisvajanjima tuđe tipografije predstavljene kao nove (među kojima je našao mnogo svoja rješenja) i pod novim imenom, ignorirajući stvarnog autora. Kada ga je, dakle, to grubo i nemoralno prisvajanje, to lažiranje i ignoriranje povijesti, što se još uvijek odigrava uz svesrdnu podršku teoretičara (a pojačano i s novim mogućnostima pojavom interneta i društvenih mreža) - ispunilo gorčinom, napravio je ciklus grafika, koje izvrsno izražavaju tu sržbu. Računal-

na grafika potvrdila se kao autentično umjetničko djelo i djelovanje, koje oslikava autorove emocije. Teško da se sada više, računalni vektorski programi Vilka Žiljka ne prihvate kao autorska osobnost, kao umjetničko izražavanje.

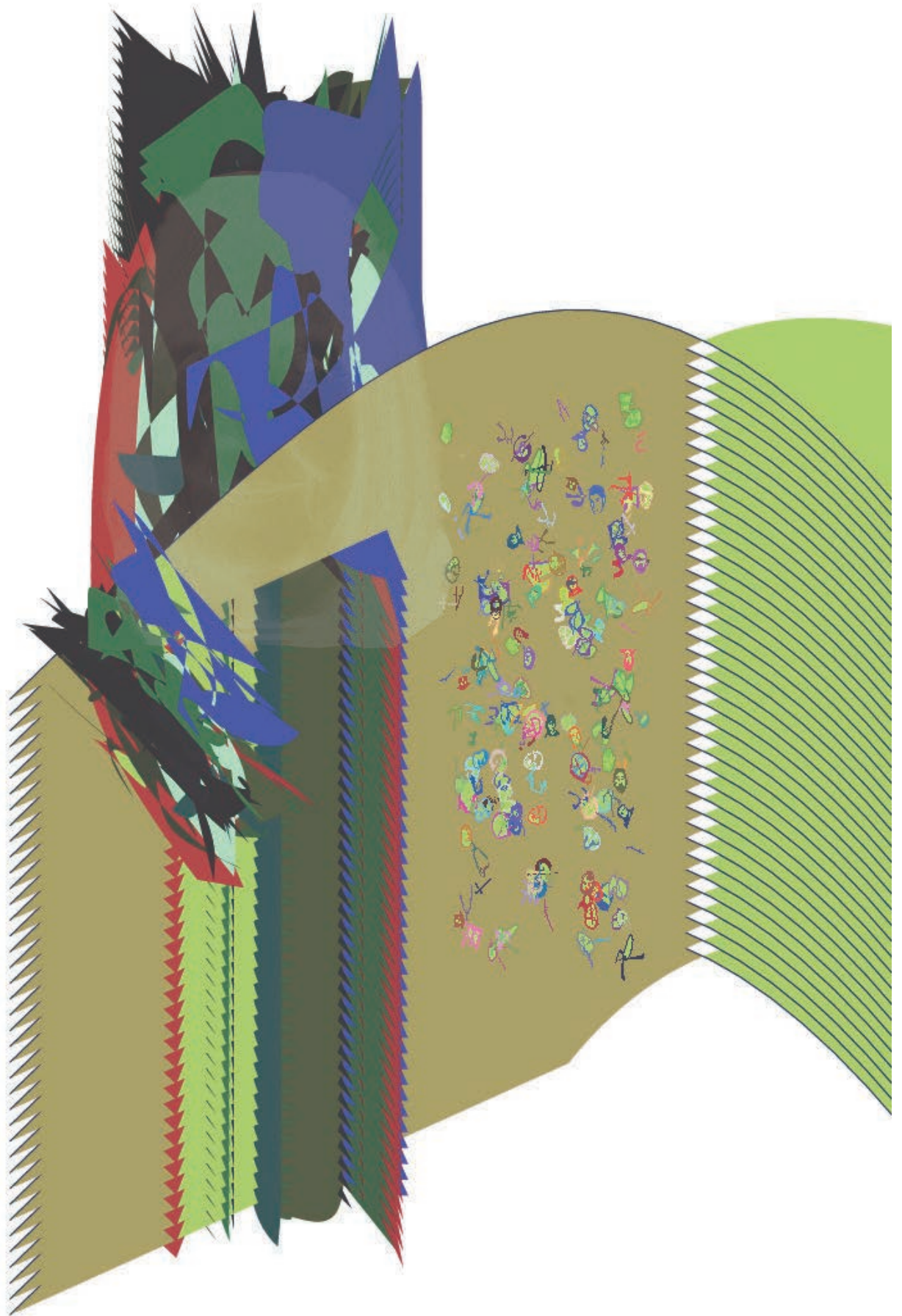
Tako se događa i sa ovim ciklusom „Tipografija glogovog kolca“ Vilka Žiljka, gdje se trokutasti šiljati oblici čistih boja, nalaze ritmizirani na bijeloj podlozi slike na čijem se dnu vide uništena i razbacana slova s originalne pisaaće mašine - stroja prije računala. Unutar tih oštih, ali skladnih oblika vide se mali medaljoni s portretima stvarnih osoba iz autorovog života. Autor razračunava vizualnim sredstvima sa lopovima koji u općem metežu izazvanom loše apliciranim teorijama entropije na kreativne medije, krađu s prepotencijom, i bez ikakvog morala. Šiljaste forme okrenute u svim smjerovima, kao i drhtave trake, zajedno sa razbacanim slovima, gotovo su pjesnički lijepi i slikoviti, premda su u kontekstu autorova teksta potresni i optužujući. Vilko Žiljak u pratećem manifestu izložbe 2008. kaže da tipografiji treba vratiti vizualnu čistoću i vratiti je u okvire njezine razločnosti kako bi oblikom sugerirala poruku. „Zato uzimam glogov kolac i njegov okomiti logo za metaforu novog istodobnog iskonskog grafičkog asketizma. Tipografskim kolcem protiv lažnog sterilnog života! Strašću sabotirati grafičku bezidejnost! Protiv manipulacije slovom i pismom! Protiv linearnog napretka u grafičkom i povijesnom smislu suprotstaviti se vertikalama glogovog kolca! Vi koji ne vidite mislite na one koji vide!“

Iz ovješanih spletova linija padaju slova; tanke lagano izvijena crte s letimično obojenim dijelovima, isprepliću se poput mikado štapića okomito, vodoravno i popreko, a ispod njih leže sićušni portreti stvarnih osoba izmiješanih sa slovima. Ponegdje su glogovim kolcima metaforički probijeni. Dok su „kolci“ u svim bojama i smjerovima koncentrirani u sredini slike-grafike, slova pršte razbacana na sve strane, a slapovi slova teku sa strane beskorisno i bez svrhe. Na nekim grafikama pravi je košmar svinutih lepršavih oblika koji djeluju poput repova papirnateg zmaja na snažnom vjetru, ili rastrganih, isjeckanih traka papira u svim bojama, koji su onako razlomljeni ustali na pobunu.

Na ovim grafikama očigledna je spomenuta dualnost vizualne percepcije. S jedne strane, apstraktno oblikovani nemir, protest i ljutnja izbija iz načina kako je grafika strukturirana te izvrsno podržava autorov manifest kojim apelira za red, čistoću, i grafičku askezu, a protiv nabujaloga i bespotrebnog gomilanja novih i novih tipografija (pritom lažno novih). S druge strane, ove grafike izazivaju osjećaj ljepote, sklada i uvjerljivosti u komunikaciji čiji kontekst ne teži našoj zadivljenosti estetikom već podršci u etičkom smislu. Vizualna estetika i kontekstualna etika čine tu dvojnost, koju je Vilko Žiljak učetverostručio novim istraživanjima u bliskom infrared svjetlu.

Nakon svih točaka, ploha, oblika, boja i struktura zainteresirao se za svjetlo. Ono sunčevo svjetlo koje svemu daje boju. I za odaziv naših boja ili točnije bojila na to svjetlo. Rukovodio je grupom znanstvenika koji su istraživanje temeljili na činjenici da je naš vid ograničen, a da svjetlosni valovi putuju dalje, te da se u tim valovima može sakriti slika nevidljiva golom oku. Na promociji ove infrared inovacije održane u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu 2008., pred studentima i profesorima skupu su prisustvovali relevantni europski stručnjaci za grafičku struku: Frank Romano, Andrew Tribute, Kurt Wolf i Anastasios Politis, predvođeni moderatorom Krisom Herwithom. Svi su oni bili zadivljeni mogućnostima koje su nastale infrared dizajnom čiju su primjenu prepoznali za praksu zaštite protiv krivotvoritelja, osobito u medicini i avionskoj industriji rezervnih dijelova (Andrew Tribute). Kurt Wolf začudio kako se takva jedna inovacija događa na zagrebačkom sveučilištu te javno obznanjuje, jer se, kaže, u Njemačkoj, takvo što drži u najvećoj tajnosti.

Vilko Žiljak umjetnoj je inteligenciji zadao program kojim ne samo da se slobodno igra oblicima, već se igra i s našim vidom. Proširio je dakle vizualnu umjetnost na skrivene slike. U svakoj infrared grafici, vrlo originalno koncipirano, u oštrom ritmu i skladnim bojama, skriveno za naše oči postoji auto-

rova mala intima. Tamo su portreti njegovih bliskih suradnika, prijatelja i obitelji i autoportret. Mogli bi reći da je svaka grafika nekom posvećena, ali je ta posveta diskretna, tako da je ne vidi svaki posjetitelj izložbe. Samo onaj znatiželjni.

Vilko Žiljak distancira željeno od neželjenog, vidno od infrareda, umnožio je percepciju i zaigrao na kartu novih tehnoloških naočala, na kamere, koje nas, uostalom, već posvuda prate, te je njihovo ulaženje u područje umjetnosti, dakle u područje potpune slobode, svojevrsan otpor prema okruženju. Infrared u umjetnosti, u Vilkovim infrared grafikama demistifikacija je postojećeg sigurnosnog sustava i opušteno prihvaćanje igre svjetlom. Tko ne bi htio zaviriti u kamere i probiti se malo dalje od uobičajenih svjetlosnih valova, te gledajući izložene radove zaviriti u skrivenu sliku. Gdje postoje tajne, tamo niču istraživači.

Kao što je svojedobno radio videom stohastičku animaciju svojih računalnih grafika, tako i sada nuđa nam autor adrese na kojima možemo vidjeti simulaciju svjetlosnog prelazanja iz vidnog u blisko infrared područje, i promatrati kako nestaju i povratno kako nastaju boje ovisno o valnim dužinama koje su prikazane u rasponu od 350 do 650 nanometra vidljivog za naše oči i prolaz preko tih valova u blisko infrared svjetlo koje naša bojila pretvara u crno-bijela. Ono što je pritom posebno uzbudljivo to je smjena slika, od one vidljive ka onoj skrivenoj.

Projekt infrared dizajna, arta i grafika primio je preko 150 međunarodnih nagrada i priznanja za inovaciju. Teško je laički objasniti otkud sad to „četvrto oko“ koje nam je potrebno, kako bismo, pored crvene, zelene i plave (RGB grafičke osnove) za koje su naše oči spremne, vidjeli crno-bijelo, sivu ukomponiranu „nevidljivost“. Svaka ta tajnovita slika nastala je oduzimanjem dijela druge (vidljive) slike. Netočno je govoriti o gornjoj i donjoj kad su one obje u istoj ravni, premda se vide odvojeno. Niti jedna ne poništava drugu, one su ravnopravna dvoslika.

Infrared skrivena slika nositeljica je zaštite protiv svake moguće krivotvorene kopije, protiv fotokopiranja, ili čak, ponovnog printanja. Skrivena slika-grafika za naše oči ujedno je jedina postojeća slika u infrared svjetlu. Odbjegla je za „četvrto oko“ ili četvrtu apsorpciju bojila. Zbunjuje, dakako činjenica da je ta skrivena slika u računalnim grafikama Vilka Žiljaka nastala oduzimanjem bojila s vizualnih slika-grafika, ne remeteći njihovu cjelovitost, niti se uplićući u njih kao vizualni dodatak. Tajna je u odazivu bojila na vrstu svjetla, u činjenici da se sa znanjem o svjetlosnim valovima i reakcijom bojila na različite svjetlosne valove može stvoriti potpuno novo poigravanje slikama. Vilko Žiljak ovim je infrared grafikama priredio gledateljima dualnost, koja se, u samoj interpretaciji, rekli smo to već, najmanje učeterostručuje, poput neke nove interpretativne *kakofonije*, gdje se svaki taj grafički uradak može vidjeti na novi i sasvim drugačiji način.

Vilko Žiljak čiji se potpis nalazio na kunama, majstor je nevidljivih zaštita novčanica i vrijednih dokumenata, pa je, kao umjetnik i znalac uspio stvoriti infrared grafike, koje postaju isključivo i unikatno zaštićeno autorstvo. Kao što slikar ne može nikada u potpunosti ponoviti istu sliku (a može je zaštititi skrivenom infrared) tako ni Vilko Žiljak ne može ponoviti svoje infrared računalne grafike, koje je na ovaj način ne samo zaštitio nego i pretvorio iz računalne grafika u unikatne računalne monoprintove.

Infrared grafika je nova grafička tehnika koju možemo pridružiti nizu već spomenutih postojećih. Dakle slijede monotipija, glinotisak, drvorez, linorez, bakrorez, bakropis, akvatinta, litografija i litografija u boji, sitotisak, eksperimentiralo se i s offsetnim pločama, računalna grafika i napokon infrared grafika.

Infrared grafika i „4.OKO“ je nova tehnika ili tehnologija, u svakom slučaju novi računalni postupak. Njegova kratica je ZRGB, budući da se postojećem RGB grafičkom sustavu dodaje faktor Z, onaj koji otvara četvrto oko za razumijevanje, prijemčljivost i cjelovitu percepciju infrared grafike.

Ako su na novim grafikama svi poznati elementi grafika iz ciklusa „Tipografija glogovog kolca“, sada, je ta grafika novom metodom računalnog „spajanja“ i novom infrared metodologijom postala dvoslika. Ona se razlikuje od prvotnog ciklusa

činjenicom da je strukturirana od dvije tematski potpuno različite grafike od kojih jedna „jede“ drugu. Matematički je zadan program kojim se određuje njihov međusobni odnos, odnosno položaj na podlozi (papirnatoj, tekstilnoj, ili nekoj drugoj). Ovisno o svom položaju, kako infrared grafika sjeda u vizualnu, ona joj oduzima boje, ali je ujedno tako štiti i čini neponovljivom. Jer nakon što autor matematički odredi odnos infrared i vizualne grafike koje su zapravo jedna ZRGB cjelina, nakon što im ona postaje neponovljiva, ili drugim riječima zaštićena kao unikat, autorski osigurana nevidljivom zaštitom. Svaki položaj u tom ZRGB uspostavljenom sustavu matematički razdvojenom u dvoslike, pokazuje se drugim linijama, drugačije se manifestira te se ne može više ponoviti, a još manje fotokopirati ili na bilo koji način falsificirati. I kad drugi autor krene u isti proces stvaranja ZRGB grafika, koristeći digitalne slike Vilkovih grafika, on može stvoriti samo svoju verziju „krivotvorine“, ali neće moći postići originalne dvoslike jedne dovršene infrared grafike. Tako je Vilko Žiljak, majstor računalne grafike i majstor nevidljivih zaštita stvorio novu vrstu računalne infrared grafike za četvrto oko..

Osvrnemo li se unazad, iz današnje perspektive kada već i učenici u školama, a o studentima da se i ne govori, imaju svoja osobna računala (Personal Computer), onda treba reći da je Vilko Žiljak prije pedeset godina (1970-ih) posjedovao, doduše samo noću izvan radnog vremena, najnovija računala koja je koristio osobno za svoj kreativan rad. Za razliku od današnjih računala, koji se svake godine za iste novce mogu zamijeniti sa duplo bržim, gledano, dakle, unazad u onih proteklih pedeset godina prema prvim računalnim grafikama Vilka Žiljaka, trebamo svake godine za duplo smanjiti brzinu, da bi shvatili sporost i težinu ovladavanja alatom, čije je postojanje bilo novo, a Vilko Žiljak krenuo je u svoja avangardna istraživanja njegovih mogućnosti. Činjenica je da je Vilko Žiljak tada polazio IBM-ove škole i tečaje, te se i sam našao na listi pozvanih, nije želio napustiti Hrvatsku. Podređujući računalnu logiku svojim umjetničkim ambicijama, nagovarao je kolege informatičare da i oni uđu sa svojim željama u taj eksperiment, ali oni nisu imali za tim nikakve potrebe, niti unutrašnjeg nagona za kreativno izražavanje, te je Vilko Žiljak ostajao sam s velikim izazovom korištenja te spore mašine za osobni kompjuter, što su mu čak neki likovni kritičari tada javno zamjerali, prozivajući ga u medijima da zlorabi društveni stroj za osobne umjetničke eksperimente. Međutim, kompjuteri se u to doba nisu smjeli gasiti, te su poslije radnog vremena i noću ostali u pogonu bez radnih zadataka, tako da to osobno posvajanje računala nije izazivalo nikakvu društvenu štetu. Naprotiv. Zajedno s kolegom Tomislavom Mikulićem, koji je kasnije iselio u Australiju (i s kim je ostao prijatelj do danas), radio je za televiziju i izlagao svoje računalne grafike u prestižnim galerijama u Zagrebu, i po svijetu na putujućim jugoslavenskim izložbama kojima je država pokazivala zapadnom svijetu svoju avangardnu poziciju u umjetnosti.

Nove slike-grafike dobile su naziv kompjuterska grafika, prema tehničarima, što je zbunjivalo likovne kritičare i ukupnu javnost pripisujući računalu autorstvo. Naravno da računalo, kao novi alat nije kreiralo samo, već je svoju matematičku logiku upotrijebilo prema zadatku koji mu je u našem slučaju zadavao Vilko Žiljak. Ostaje činjenica, tek, da je novim alatom uspostavljena nova vizualna estetika.

Digitalno se danas uvuklo u redoviti riječnik, digitalizacija je prisutna u mnogim segmentima života, svi su vizualni mediji oslonjeni na svoj digitalizirani aparat od fotografije, filmske i televizijske kamere i ekrana, pa do računala iz kojeg je sve krenulo i prema kojem se sve vraća. Tom je alatu matematičkom logikom Vilko Žiljak postavio već spomenuti zadatak da kreira dvosliku u ZRGB sustavu, te je ostvario novu, do sada nevidenu, pionirsku infrared računalnu grafiku.

Uzbudljive za naše tri RGB grafičke receptore, tajanstvene za „četvrto oko“, infrared grafike Vilka Žiljaka vode nas u područje novih iskustva kreativne slobode, kakvu je oduvijek zagovarao i to upravo one koju samo umjetnost može i treba prestatno njegovati. Ne dozvoliti umjetnoj inteligenciji da ovlada nama, već je zbunjivati umjetničkim provokacijama.

